

Ďalšia časť Žitného monografie prináša portrétové štúdie s translatologickým akcentom o S. Kierkegaardovi, Hansovi Christianovi Andersenovi, Selme Lagerlöfovej a B. Björnsonovi. V Björnsonovom portréte venoval autor patričnú pozornosť aj jeho politickým aktivitám, keďže Björnson bol medzinárodne uznávaný obranca slovenského národa a jazyka v období Rakúsko-Uhorskej monarchie.

Okrem portrétov sú v knihe aj translatologické „súvahy“. Treba zdôrazniť, že ak Žitný píše napríklad o začiatkoch prekladania Henrika Ibsena na Slovensku, vystihuje okrem nastolenej témy aj dobovú kultúrno-literárnu situáciu v slovenskej spoločnosti, aby poukázal na súvislosti Ibsenovej *Nory* so slovenským modernizmom a feminizmom. Kontextový prístup je náročný, ale pre dobrého prekladateľa je nevyhnutný. Potrebuje ho napríklad aj pri preklade reálií. Tejto otázke venoval Žitný ďalšiu kapitolu svojej monografie, v ktorej teoreticky i analyticky ozrejmil problematické miesta v niektorých prekladoch diel Augusta Strindberga a B. Björnsona. Popri nórskej, švédskej a dánskej literatúre neobišiel Žitný v osobitnej kapitole ani fínsku literatúru.

Monografiu napokon uzatvárajú informačné portréty o zakladateľských osobnostiach prekladu severských literatúr na Slovensku (J. Michl, K. Rypáček, G. Viktory, O. Obuch, J. Kaňa, L. Obuch, P. Hrivnák, H. Dobiášová).

Kniha *Severské literatúry v slovenskej kultúre* je prínosom pre lepšie poznanie našej i severskej kultúry a literatúry a zaslúži si zvýšenú pozornosť aj zo strany slovakistov.

Jana Kuzmíková

PhDr. Jana Kuzmíková, CSc.
Ústav slovenskej literatúry SAV
Konventná 13
813 64 Bratislava
e-mail: Jana.Kuzmikova@gmail.com

ČERMÁK, Jan – ČERMÁK, Petr – POETA, Claudio: PRAŽSKÝ LINGVISTICKÝ KROUŽEK V DOKUMENTECH. Praha : Academia, 2012. 783 s.

Vnější historii Pražského lingvistického kroužku je věnována publikace tří editorů, Petra Čermáka, Claudia Poety a Jana Čermáka, nazvaná *Pražský lingvistický kroužek v dokumentech*. Zpřístupňuje především cenné materiály ukládané do spolkového archivu a shromažďované Bohumilem Trnkou, jednatelem Kroužku po celou dobu jeho trvání (1926 – 1952). Tyto bohaté materiály z let 1928 – 1956 jsou dnes uloženy v Archivu Akademie věd ČR a mají mimořádnou archivně-informační hodnotu. Potvrzují, že hlavními tématy, jimž se Kroužek věnoval, byla organizace přednášek, příprava publikací a příprava účasti na nejrůznějších akcích, v neposlední řadě účasti na mezinárodních kongresech. Knižní zveřejnění fondu dokumentuje na téměř osmi stech stranách všestrannou činnost i vědecký odkaz pražských strukturalistů.

Činnost PLK byla spjata především s hlavními představiteli a zároveň členy jeho výboru: předsedou V. Mathesiem (1882 – 1945), od r. 1912 prvním profesorem anglické filologie na Karlově univerzitě; Romanem Jakobsonem (1896 – 1982), od r. 1933 přednášejícím na Masarykově univerzitě v Brně o ruské filologii a staročeské literatuře, v letech 1937 – 1939 jako profesor; Bohumilem Trnkou (1895 – 1984), od r. 1930 profesorem anglické filologie v Praze; Bohuslavem Havránkem (1893 – 1978) v letech 1929 – 1945 profesorem slovanské filologie v Brně a po r. 1945 na bohemistice v Praze; Janem Mukařovským (1891 – 1975), od r. 1937 profesorem estetiky na univerzitě v Praze.

Odkaz a význam Kroužku, rozvíjejícím funkčně strukturní přístup v humanitní vědě na mezinárodní úrovni, spoluvytvářeli, jak je známé, další členové a osobnosti české vědy i kultury a představitelé mimočeské vědy jak v pražské, tak v mezinárodní aktivitě. Prahou dvacátých let procházeli „ruští přednášeči“, kteří přinesli do Prahy formalismus a do roku 1930 tvořili celou jednu třetinu přednášejících v Kroužku. Tak označil Mathesius vedle Jakobsona a Trubeckého, působícího na univerzitě ve Vídni, členy Kroužku Sergeje Karcevského, který učil v Praze v letech 1922 – 1927 na ruské vysoké škole, nebo Petra Bogatyreva, který později (1934 – 1940) působil jako etnograf na Komenského univerzitě v Bratislavě; Jurij Tyňanov a Boris Tomaševskij pak v Kroužku přednášeli. V třicátých letech k nim přibyl i Alexandr Isačenko, který za války přednášel na Vysoké škole obchodní v Bratislavě.

Podobně byli členy Kroužku, nebo alespoň v něm proslovili přednášku, četní evropští vědci, z nichž pro vědeckou součinnost s pražskými lingvisty nejvýznamnější byli členové Kodaňského kroužku Louis Hjelmslev a Viggo Brøndal. Mezi oběma kroužky se rozvinula těsná spolupráce, pražským strukturalistům bylo nabídnuto členství v mezinárodní vědecké radě časopisu *Acta linguistica*, poslední svazek *Travaux* vychází společnou péčí. Brzy po válce se Hjelmslev snažil navázat spolupráci s Pražským a také Bratislavským kroužkem a ještě v r. 1947 přijíždí do Československa jako delegát dánské univerzity.

Ze slovenských lingvistů byl od r. 1931 členem PLK Ludovít Novák. Byl aktivním členem a pronesl několik přednášek: v r. 1931 *Dějiny spisovné slovenštiny z hlediska fonologického a otázka reformy čsl. pravopisu*, v r. 1932 *Z historické fonologie románského vokalizmu*, v r. 1935 *Z dějin střední slovenštiny* a 23. 2. 1948 *Mimojazykové předpoklady vzniku a různosti jazyků*. Od r. 1936 byl členem Andrej Mráz, když promluvil *K problému literárních vlivů (Tolstoj a Slovensko)*. V r. 1946 hovořil Eugen Pauliny na téma *Čas a dej slovesný v slovenčine* a v r. 1949 Štefan Peciar *O prozodických prostředcích jazyka*. Zakládajícím členem PLK byl Pavol Bujnáč, který do Kroužku docházel od r. 1928 do svého skonu v r. 1933, a na prezenčních listinách se vyskytuje i podpis literárního vědce Milana Pišúta v letech 1935 – 1936, kdy působil v Praze.

Mezinárodní přijetí koncepce Kroužku se projevovalo především na zahraničních vědeckých setkáních v klasickém období Pražské školy v letech 1930 – 1938. Strukturní lingvistika a fonologie se začaly rozvíjet na 1. mezinárodním lingvistickém kongresu v Haagu v r. 1928, na němž se odehrálo i první veřejné vystoupení Pražské školy a na němž se Mathesius, Trubeckoj, Jakobson a Karcevskij, ještě každý sám za sebe, setkali se zástupci Ženevské školy, C. Ballym a A. Sechehayem; napsali společné prohlášení o synchronním jazykovém rozboru, které přijalo plenární zasedání kongresu.

Jako celek se pak pražští lingvisté poprvé představili na 1. slavistickém sjezdu, který se sešel r. 1929 v Praze. V *Tezích Pražského lingvistického kroužku*, jejichž autorství a edice se také v knize dokumentů rozebírají, předložili kolektivní, funkčně strukturní jazykovědnou koncepci.

Kroužek připravoval pro 2. mezinárodní kongres lingvistů v Ženevě r. 1931 projekt fonologické terminologie a zásady fonologické transkripce. V prosinci r. 1930 uspořádal metodologicky zaměřenou Mezinárodní fonologickou konferenci, jíž se zúčastnila řada zahraničních jazykovědců z osmi evropských zemí. Byla zde ustavena Mezinárodní fonologická asociace s cílem vykonat fonologický popis světových jazyků, jejímž předsedou byl zvolen Trubeckoj, jednatelem Jakobson a pokladníkem Mathesius. Podle archivního zápisu byl do této asociace v r. 1931 přenesen výzkum fonologie z půdy Kroužku. Na 2. mezinárodním kongresu lingvistů v Ženevě v témže roce byly zásady Pražského lingvistického kroužku týkající se fonologie a jejího zkoumání jednomyslně schváleny.

Z původního volného sdružení se stal organizovaný spolek s devatenácti členy a ustavující členskou schůzí 1. 12. 1930. Zakládající listinu Pražského lingvistického kroužku podepsalo devatenáct členů: B. Trnka, V. Mathesius, P. Bogatyrev, O. Hujer, J. Mukařovský, J. Rypka, V. Buben, R. Jakobson, F. Oberpfalcer, F. Slotty, O. Fischer, L. Kopeckij, E. Rippl, M. Weingart, B. Havránek, V. Machek a G. Ružičic; svůj podpis připojili dodatečně na schůzi 16. 1. 1931 P. Bujnák a J. Kurz, kteří byli v zahraničí. (Indoeuropeista Friedrich Slotty, bohemista Eugen Rippl a slavista Gojko Ružičic působili na pražské německé univerzitě, z níž docházelo do Kroužku ještě několik dalších členů.) Kroužek se rozrůstal, v r. 1936 měl již šedesát jedna členů a celkově podle výzkumu editorů dosáhl téměř 150 členů.

Základem publikace jsou materiály z archivu Kroužku, který vedl Bohumil Trnka a do něhož ukládali různé materiály a dopisy k vyřízení i ostatní členové výboru; dokumenty nebyly pořizovány či zařazovány zcela systematicky a nepokrývají celé období. Tento oficiálně vedený archiv doplnili editoři cenným způsobem o doklady z primární i sekundární literatury, z archivních pramenů použili ještě pozůstalost anglisty Jiřího Noska, žáka Bohumila Trnky, do níž přešly Trnkovy písemnosti. I když byl Bohumil Trnka vytrvalý a věrný shromažďovatel kroužkových dokumentů, ostatní materiály z pozůstalostí dalších hlavních představitelů Kroužku, především bohemistů Jana Mukařovského a Bohuslava Havránka, zůstaly bohužel v knižně vydaném souboru dokumentů zcela stranou, ať už v podobě publikované, nebo pouze přehledové či informativní.

Archivní dokumenty zahrnují čtyři základní okruhy působení PLK shrnuté ve čtyřech základních kapitolách knihy. Kapitola *Kroužek ve světle archivních dokumentů* je věnována organizační struktuře a provozu spolku, pro nějž základní byly výborové, organizační a přednáškové schůze, ediční činnost, řešení finančních otázek s žádostmi o podporu a spolupráce s ostatními v nejširším slova smyslu, s osobnostmi, s institucemi, domácími, zahraničními apod. Dokumentují také známou schopnost Kroužku vystupovat kolektivně, jak se to výrazně projevilo v polemikách Kroužku na domácí půdě z počátku třicátých let (diskuse s Jiřím Hallerem a *Naši řeči*, obrana fonologie v hesle *Ottova slovníku naučného nové doby*).

Nejcennější, a to nejen v této kapitole, ale v celém fondu jsou zápisy ze schůzí a přednášek s prezenčními listinami. Do 9. 3. 1928 se dochovaly pouze prezenční listiny z přednáškových schůzí, pak byly zápisy vedeny s přestávkami či různou měrou podrobné. Nejpečlivěji si počínal Josef Vachek v letech 1930 – 1934, do února 1939 vedl záznamy Trnka; období válečné a poválečné je zachyceno už málo a nesoustavně. I když editoři věnovali pozornost také konci Kroužku po r. 1948, ten je osvětlen jen částečně, protože dokumentů je málo. Jde především o úřední korespondenci, o odpovědi nebo o koncepty odpovědí, většinou podepsovanými tajemníkem B. Trnkou. Doklady o tom, zda a jak jednal v těchto otázkách a odpovědích výbor Kroužku s předsedou B. Havránkem (od r. 1945), však chybí; stejně tak nejsou v archivu dokumenty týkající se rozběhu Kroužku v letech 1945 – 1948, tedy v období, kdy již šlo o šíření Pražské školy a udržení světových kontaktů na půdě univerzity: na rok 1948 Havránek u příležitosti šestistého výročí založení Univerzity Karlovy plánoval velký několikátýdenní seminář pro přední zahraniční lingvisty, na němž přislíbil účast např. Hjelmslev a byl zván z Ameriky i Jakobson. Bylo paradoxem, že v okamžiku, kdy strukturalismus oficiálně překračoval hranice rodného Kroužku, se již realizovat nemohl.

Velmi detailně je vypracován úctyhodný seznam přednášek Kroužku i s prezencí členů i hostů a s uvedením všech dalších pramenů mimo fond, v nichž byly přednášky vydány nebo sumarizovány, jak se dělo nejprve v *Časopisu pro moderní filologii* a později ve *Slově a slovesnosti*. Přednášek je zaznamenáno 314, poslední, kterou přednesl Vladimír Skalička o dialektech, se konala 12. 5. 1952. Celý tento materiál zahrnuje téměř polovinu knihy.

Kapitola *Byli, nebo nebyli členy Kroužku?* podrobně analyzuje a zpřehledňuje otázku členství, která také není zcela jednoduchá. V archivu existují seznamy členů z různých období a let i v různých variantách. Platilo sice, že členem se mohl stát ten, kdo pronesl v PLK přednášku, ale toto pravidlo nebylo dodržováno důsledně. Editoři podrobným zkoumáním materiálu i pomocí dalších zdrojů rekonstruovali přehled téměř 150 členů PLK, v němž uvádějí rok přijetí za člena a proslovení první přednášky, členství podle zápisů ze schůzí nebo navržení za člena a schválení členskou schůzí.

Další okruh materiálů obsahuje kapitola *Korespondence ve fondu a v pozůstalosti Jiřího Noska*, pokrývající sice nerovnoměrně a neúplně, zároveň však významně období let 1928 – 1956; přitom je známo, že část dopisů rukama jednatele B. Trnky ani neprošla, nebo byla naopak předána k vyřízení ostatním. Epistolární část fondu obsahuje sešit se stručnými záznamy o došlé a odeslané poště a listinnou korespondenci jednak se členy a spolupracovníky, jednak s institucemi a s nakladatelskými domy. Najdeme v ní jak dopisy o přijetí do Kroužku s děkovnými odpověďmi, žádosti o zaslání publikací, informace o organizování přednášek apod., tak korespondenci o prodeji publikací s Jednotou českých matematiků a fyziků (vydávající *Travaux*) a s lipskou firmou Harassowitz, o zastoupení PLK na mezinárodních kongresech, o vlastních akcích PLK, o členství v redakčních radách atd. Partnery Kroužku v odborných záležitostech byla široká řada zahraničních institucí, doma to byl především Slovanský ústav. Korespondence probíhá kromě pracovních jazyků i v dalších slovanských jazycích. Seznamy celé korespondence jsou v publikaci zveřejněny.

Jako příloha této kapitoly je uvedena osobní korespondence, kterou psal Vilém Mathesius Bohumilu Trnkovi v letech 1941 – 1945 a kterou sám Trnka do fondu PLK nezařadil; jde o soubor odhalující Mathesiovy názory i některá fakta. Podle editorů je připojen proto, že tyto dopisy „*spojuje přímý a přirozený vztah s ostatní kroužkovou korespondencí válečných let*“ (s. 404). Vzhledem k tomu, že ani v úvodu této kapitoly není zmíněna korespondence ostatních základních členů Kroužku, a to ani ta již knižně publikovaná, nabízí se při vzniklé disproporcii otázka, zda tato korespondence neměla být vydána samostatně.

Kapitola *Kolektivní vystoupení Kroužku* je věnována nejprve krátké informaci týkající se účasti na kongresech a konferencích. Šíření myšlenek Kroužku bylo od začátku považováno za velmi důležité a plynule postupuje texty kroužkových zápisů. Proto byly výběrově nejdůležitější texty zápisů zveřejněny v Příloze V (zápisy o 1. sjezdu slovan-ských filologů jsou otištěny v souvislosti s *Tezemi*). Z prostorových důvodů ale zůstala stranou celá řada dalších témat (cyklus o spisovné češtině a jazykové kultuře z počátku třicátých let viz Příloha V).

Základní analýza této kapitoly se týká slavných *Tezí* z r. 1929, jejichž příprava byla podstatným tématem schůzek především z května tohoto roku. Potvrzuje se, že jejich iniciátorem byl pravděpodobně Jakobson a že od počátku se mluvilo o *Tezích* ve významu „hlavní myšlenka“. Péčí editorů jsou rozebrány okolnosti jejich vzniku a pozdějších edic, včetně doplnění jejich 10. úseku. Editoři předkládají i soupis překladů *Tezí* – ukazuje se, že jako první vyšly slovensky ve *Slovenské reči* v r. 1933, čtyři roky po vydání ve francouzštině v *Travaux du Cercle linguistique de Prague I*. Editoři také odkrývají na základě odborné literatury předpokládané autory různých částí *Tezí*. Objevují se zde méně často uváděná jména jako N. Durnovo, který však Prahu opustil v r. 1928, nebo L. Kopeckij. *Teze* však jejich tvůrci chápali zásadně jako kolektivní dílo.

V Příloze VI jsou *Teze Pražského kroužku* poprvé otištěny v úplném původním znění.

Vydání tak velikého i obsahově bohatého a rozmanitého souboru archivních materiálů je činem velmi obtížným a zároveň potřebným a nepochybně se stane impulzem pro další díla věnovaná problematice Pražského lingvistického kroužku a českého strukturalismu.

Marie Havránková

PhDr. Marie Havránková
Ústav pro českou literaturu AV ČR, v. v. i.
Na Florenci 3/1420
110 00 Praha 1
ČR
e-mail: havrankova@ucl.cas.cz